

KRVAVA RIHTA V PIRANU 14. STOLETJA

Darja MIHELIC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2

e-mail: mihelic@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Prispevek v prvem delu obravnava teoretična statutarna pravila o hujših delikih in kaznih zanje v srednjeveškem Piranu. Kazni so za delinkvente predvidevale fizična iznakažanja: od sekanja nedefiniranega uda, roke, iztikanja oči, rezanja nosnice do smrtne kazni v obliki obglavljenja, obešenja in sežiga. Drugi del prispevka opisuje prakso deliktov in dosojenih kazni zanje po izvirniku piranskega mestnega arhiva, ki popisuje 31 sodnih procesov iz razdobja od 1302 do 1367. Procese so sprožili hujši prekrški: pretepi, posilstva, drugačne objestnosti – neredko s tragičnimi posledicami, večje in manjše kraje. Rzsodbe so delinkvente pogosto obsodile na fizično iznakaženje z žigosanjem po obrazu in vratu, na ruvanje oči, sekanje rok. Neredko je bila dosojena tudi najvišja, smrtna kazen, ki ji je alternativo pomenil dosmrtni izgon, kadar se je delinkvent izognil roki pravice.

Ključne besede: Piran, srednji vek, statuti, proces, delikt, kazen

"BLOODY COURTS" IN 14TH CENTURY PIRAN

ABSTRACT

In its first part, the paper examines the theoretical statutory regulations about major offences as well as punishments provided for them in the mediaeval Piran. For delinquents, various physical disfigurements were stipulated: from chopping off an undefined limb, putting an eye out or cutting up the nostril to the death penalty in the form of beheading, hanging or burning at the stake. The second part of the paper describes the practice of delinquencies and punishments for them according to the original of the Piran town archives, in which 31 trials held between 1302 and 1367 are described. These trials were brought about by major criminal offences: brawls, rapes, thefts and other wanton actions – often with tragic consequences. The delinquents were often sentenced to physical disfigurements by being branded on their faces and necks, by having their eyes pulled out, or having their arms chopped

off. Quite often the highest, i.e. death sentence, was pronounced, which alternatively meant that the delinquents were banished for life if they managed to avoid the justice.

Key words: Piran, Middle Ages, statutes, criminal offence, punishment

TEORIJA

Pozitivna zakonodaja – mestni statuti

Življenje v srednjeveških mestih (severo)zahodne Istre so po italijanskem zgledu na teoretični ravni urejala pravila, ki so bila zapisana v posebnih mestnih zakonikih, *statutih* (Statuti, urbari, notari, 1968; Colombo, 1993). Ti so predpisovali ravnanje članov mestne skupnosti v različnih okoliščinah in predvideli kazen za kršilce svojih določil. Posegali so na področje mestne uprave in gospodarstva, družinskega prava, javnega reda in miru in podobno. Statuti so bili akti pozitivne zakonodaje: vpeljati so skušali red v obstoječo vsakdanjo prakso. Vsebovali so torej *teoretična* načela o kaznivih dejanjih (Mihelič, 1995; 1996).

(Teoretična) kazniva dejanja, ki jih statuti omenjajo, moremo razdeliti: na tista, ki škodijo mestu, njegovemu okolju, gospodarstvu in varnosti, in na tista, ki zadevajo premoženje in osebo someščanov.

Za manjše prekrške naj bi prestopnik plačal globo. Statuti so poznali sramotilni steber, kazen metanja v vodo, bičanje in žigosanje, zaporno kazen in izgon kot oblike kaznovanja, kjer ni prihajalo do hujšega telesnega iznakaženja. Od "krvavih" kazni omenjajo sekanje nedefiniranega "uda", roke, prsta, noge, iztikanje oči, rezanje nosnic, puljenje jezika. Za najtežje delikte so predvideli smrtno kazen z obešenjem, sežigom in obglavljenjem.

Tudi **Piran** je imel svoje statute (ST PI). Njihova prva ohranjena popolna verzija je iz 1307. V 14. stoletju so jih vsakih 25 let pregledovali, popravljali in izdajali celotne nove redakcije (1332, 1358, 1384).

Več piranskih statutarnih določil je obravnavalo huda kazniva dejanja. Zanja so bile predvidene "krvave" telesne kazni s pohabljanjem ali celo smrtjo.

Piranski statuti so skušali celovito zagotoviti *varnost v mestu*. Če bi kdo brez dovoljenja podestata uporabljal samostrel, streljal s puščicami, metal kamenje in koga zadel, naj bi plačal 40 liber globe; če ne bi imel denarja, bi izgubil desnico. Če bi se v času nemirov kdo zatekel v lastni ali tuj stolp in metal dol kamenje, naj bi za kazen plačal mestu 200 liber (to je najvišja denarna kazen piranskih statotov), sicer bi izgu-

bil desno roko, ki bi bila v tem primeru teoretično petkrat dražja kot v prejšnjem (ST PI, 256-257, 261-262).

Med hude delikte je sodilo *nespoštovanje oblasti*, npr. odločitve sodišča. Prestopnik, ki bi se uprl sodni obravnavi, naj bi plačal 50 liber, sicer bi bil ob roko. Za lažno pričevanje so statuti predvideli globo v višini 5 liber. Kdor ne bi plačal, bi izgubil desno nosnico. Notarju, ki bi ponaredil listino, bi se naj odsekala desnica (ST PI, 314-315, 268-269). – Da ta kazen ni bila le teoretična, dokazuje testament notarja Mihaela iz Parme iz 30. junija 1330; napisal ga je pred omenjenim kazenskim "posegom" (PA, Testamenti; CP II, št. 71). Ponarejevalcu denarja je grozila smrtna kazen, odločitev o načinu usmrčitve delinkventa pa je bila v pristojnosti podestata (ST PI, 267).

Na ravni *razmerij med someščani* se v piranskih statutih omenjajo:

a) *lažji prekrški* moralne narave kot preklinjanje, zmerjanje, zavajanje v ljubezen. Nekaj odlokov prepoveduje oškodovanje zasebne lastnine in zasebnih interesov v obliki manjše kraje in goljufije. Statuti predvidevajo razne lažje oblike fizičnega nasilja nad someščani in predpisujejo kazni zanj;

b) *težji delikti*, katerih žrtve so bili posamezni meščani; to so bili:

1. hude fizične poškodbe do umora ali njegovega načrtovanja,
2. hujši npravstveno-moralni prestopki,
3. odtujitev imovine v obliki večjih tatvin in ropov.

b) 1. *Za umor* je bila predpisana smrtna kazen (obglavljenje ali obešenje), brez možnosti odkupa. Kazni z utapljanjem statuti ne omenjajo. Če je moški nameraval komu zavdati s strupenim napitkom, naj bi ga obesili, žensko pa sežgali.¹ Če "roka pravice" delinkventa ne bi dosegla, bi bil obsojen na dosmrtni izgon, njegovo imetje pa naj bi se zaplenilo in deloma demoliralo (ST PI, 258-260, 265-266).

b) 2. Od težjih *npravstvenih prekrškov* omenja piranski statut posilstvo ali poskus posilstva; kazen zanj je določil podestat (ST PI, 274). Nekateri moralni prekrški, kot skrivna poroka, konkubinac, bigamija in prešuštvo, v piranskih statutih niso prepovedani, v nekaterih drugih (zlasti v tržaških) pa so (ST TS, knjiga III, členi 57, 59, 61, dodatek k 61, 62). To kaže na "svetovljanskost" Trsta v primeri s Piranom.

b) 3. Predpisana kazen za tretji tip hujših prestopkov: *rop, krajo ali uničenje tuje lastnine*, je bila odvisna od vrednosti ukradenega. V Piranu naj bi bil tisti, ki je bil že kaznovan zaradi tatvine in bi ukradel blago v vrednosti do 5 liber, kaznovan z iztaknitvijo enega očesa. Kdor bi kradel prvič v vrednosti od 5 do 10 liber, bi bil ob oko, od 10 do 20 liber ob oko in roko, od 20 do 30 liber ob obe očesi, od 30 do 40 liber pa ob obe očesi in roko. Tisti, ki bi bil že brez oči in roke, pa bi še kradel, bi bil obešen. Kdor bi že prvič ukradel vrednost nad 60 liber, bi bil takoj obešen. Kazni za tatove na morju so bile še strožje (ST PI, 279-282). Pri teh prestopkih se tat ne bi mogel odkupiti z denarno globo.

1 Žensk praviloma v tem času niso obešali, ker niso nosile spodnjega perila.

Deli telesa, ki jih je zadel krvavi "poseg":

nedoločen ud
(desna) roka
eno ali obe očesi
desna nosnica

Način izvedbe smrtne kazni:

Obglavljenje
Obešenje
Sežig

Telesne kazni za tatvine:

kraja kazen	5 do 10 liber -/oko
kraja kazen	10 do 20 liber -/oko, roka
kraja kazen	20 do 30 liber -/oči
kraja kazen	30 do 40 liber -/oči, roka
kraja kazen	nad 60 liber Obešenje

PRAKSA

H konkretnim zapisom sodnih primerov

V starem arhivu mesta Piran, ki je del Pokrajinskega arhiva Koper, je v škatli *Libri forbanitorum* 1, 1302-1568 hranjena vrsta sešitkov o kriminalnih procesih (Mihelič, 2001). Prvi sešitek zajema razdobje od 1302 do 1367. V njem je popisanih 31 sodnih procesov, ki so jih sprožili hujši fizični ali premoženjski delikti: sedem iz leta 1302, dva iz leta 1303, trije iz leta 1306, eden iz leta 1307, dva iz leta 1308, štirje iz leta 1311, eden iz leta 1312, eden iz leta 1316, trije iz leta 1317, eden iz leta 1322, eden iz leta 1323, eden iz leta 1325² in eden iz leta 1367.

2 Glede na kronološko zaporedje zapisov je opravičljiva domneva, da je prava letnica procesa 1305, vendar povsod upoštevam v zapisu navedeno leto 1325.

Procese je ob zvonjenju razglasil klicar s stopnic komunalne palače na trgu četrti *Campo* (ob današnjem Tartinijevem trgu) ter po drugih mestnih četrtih, običajno tudi blizu bivališča obtoženega. Razsojal je piranski podestat s sodniki, včasih tudi ob prisotnosti zbora meščanov (*arengo*), ki se je zbral pred ložo na trgu četrti *Campo*. Sodbe so se v glavnem ujemale s teoretičnimi navodili statutov in so bile z današnjega gledišča srhljivo stroge: kraja se je kaznovala s sramotilnim stebrom, bičanjem, žigosanjem po obrazu, čelu in vratu, z izgonom, ruvanjem oči. Kazen za nasilni ali "krvavi" prekršek nad osebo je pogosto bilo fizično pohabljenje, neredko smrt.

Nekdaj običajna alternativa smrtni kazni je bil izgon; dandanes se ne zdi huda. Teža te kazni je bila nekoč drugačna, kot jo dojemamo danes. Tedaj je bil meščan državljan "svojega" mesta. Če se mu je to odpovedalo, je bil brezpraven: ni imel kam iti niti ni imel možnosti za preživljanje. Drakonske kazni (smrt, pohabljenje, izgon) za primere fizičnih poškodb, ki so se končali celo s smrtjo žrtve, so do neke mere razumljive. Pač pa preseneča strogost kazni za krajo vsakdanjih predmetov, včasih tudi v stiski, za hrano.

Od 31 procesov, ki so dokumentirani v sešitku, je pri 15 šlo za napade in pretepe s hladnim orožjem (meči, noži) in za razne objestnosti, ki so se večkrat končale tragično. V treh primerih je šlo za npravstven delikt (poskusa) posilstva, 12 procesov so sprožile tatvine, v enem pa je bila prestopniku dokazana prepovedana igra na srečo – kockanje. Slednji primer po teži prekrška skorajda ne sodi v "družbo", v kateri se je znašel. Facichus pokojnega gospoda Lançelota iz Kopra je kockal v krčmi Mengolina del Faffa. Za kazen so ga obsodili na izgon, dokler ne bi poravnal vsote 8 liber.

Procesi 1302 do 1367:

št.	list, (stran) ³	delikt	datum obravnave	datum delikta	delinkvent	žrtev	kazen
1	1	umor	1302, 2. 2.	1301, 26. 12.	Çanoius, sin Almerica de Preto	Almericus de Mengone	izgon/ obešenje, zaplemba imetja
2	1 verso	umor	1302, 2. 2. ⁴	1301, 26. 12.	Pretucius, sin Johanesa de Preto	Adalgerius del Judeo	izgon/ obešenje, zaplemba imetja
3	2	rana	1302, 2. 2.	1301, 26. 12.	Amantinus, sin Johanesa de Preto	Johanes de Seta	250 liber/ izgon
4	2	pretep z orožjem	1302, 2. 2.	1301, 26. 12.	Ambroxius, sin Johanesa Boavino	Almericus de Mengone	200 liber/ izgon

3 Številke strani, ki jih tabela navaja v oklepaju, so na izvorniku zapisane v sodobni pisavi in se ne ujemajo z dejanskim stanjem.

4 Kot mesec obravnave je zapisan september, verjetno gre za napako in je bila obravnava februarja, enako kot v vseh drugih sodbah, ki obravnavajo ta primer.

št.	list, (stran)	delikt	datum obravna- ve	datum delikta	delinkvent	žrtev	kazen
5	2 verso	pretep z orožjem	1302, 2. 2.	1301, 26. 12.	Georgius, sin Johanesa Bonvino	Almericus de Mengone	200 liber/ izgon
6	2 verso	pretep z orožjem	1302, 2. 2.	1301, 26. 12.	Pretucius, sin Almerica de Preto	Almericus de Mengone	100 liber/ izgon
7	3, (4)	pretep z orožjem in kamenjem	1302, 2. 2.	1301, 26. 12.	Pasius de Lecta		50 liber/ izgon
8	3 verso, (5)	poskus posilstva	1302, 3. 12.	1302, ?. 11.	Nicolaus, sin Čermije de Tergesto	Rigenda de Insula	75 liber/ izgon
9	3 verso, (5)	pretep	1303, 23. 6.	1303, ?. ?.?	Thomaxinus de Uitale	Petrus Banus	26 liber/ izgon
10	4, (6)	kraja perutnine	1303, 4. 7.	1303, ?. ?.	Johanes de Coxa		13 liber/ izgon
11	6, (10)	umor	1325, ⁵ 26. 7.		Martinus Praprotanichli de villa Raspurgh	Margarita, žena Petra de Pepera	izgon/ obešenje
12	7 verso, (13)	posilstvo, rop	1306, 1. 11.		Symon, hlapec Venerija Gallo	pekarica? (<i>peccatrix</i>)	izgon/ oslepitev
13	7 verso, (13)	posilstvo, rop	1306, 1. 11.		Doruclus, sin peka Dominica	pekarica? (<i>peccatrix</i>)	23 liber
14	8, (14)	kockanje	1306, 1. 11.		Facichus pokojnega gospoda Lançelota de Justino		8 liber/izgon
15	8, (14)	napad z orožjem	1306, 1. 11.	1306, 24. 10.	Pappus pokojnega Folcomarija de Pirano	notar Çacharia	100 liber in 10 let izgona
16	8 verso, (15)	sodelovanje pri napadu	1306, 1. 12.		Marcus de Maria de Sipario	Martinus, hlapec Garofila	37 liber
17	8 verso, (15)	kraja vrečke z denarjem	1307, 26. 2.		Symon Feragata, sin pekarice Beatrice	Marcoardus de Vitali	bičanje, žigosanje in izgon
18	9, (16)	kraja površnika	1308, 27. 10.		Cristanus, družabnik Venerija Galla	žena Venerija Galla	pranger, bičanje in izgon
19	9 verso, (17)	kraja rjuhe	1308, 27. 10.		Sclaua de Turre	žena Johanesa Citadina	pranger, bičanje in izgon
20	10, (18)	kraja tunike in škornjev	1311, 24. 10.		Justus de Diuino	Stefanus de Montona	žigosanje, bičanje in izgon

5 Prim. op. 2.

št.	list, (stran)	delikt	datum obravna- ve	datum delikta	delinkvent	žrtev	kazen
21	10-10 verso, (18-19)	kraja lesa	1311, 24. 10.		Johanes Odorlici Sabarine de Insula, Gregorius de Flumine, zdaj prebivalec Insule		10 liber vsak in 1 libra za les
22	11-11 verso, (20-21)	umor	1311, 15. 11.		Justinus pokojuega Bertalda Cresencija	Furnia pokojuega Menesclaua	izgon/ obglavljenje ali obešenje, zaplemba imovine
23	12, (22)	kraja meča	1311, 28. 11.	1311, 20. 11.	Simon Feragata, sin pekarice Beatrice	Dominicus Bonifacija	bičanje in izgon
24	12 verso, (23)	kraja orodja	1312, 12. 3.	1312, 28. 2.	Mathias de Glerne districtus Justin	Nicolaus Judeus iz Pirana	žigosanje, bičanje in izgon
25	13 verso, (25)	umor	1316, 10. 10	1316, 14. 7.	Mathias, brat Domeci de Bullets	Tencha Dura	izgon/ obglavljenje
26	14, (26)	kraja denarja, povrhnika, sukna	1317, 1. 6.	1316, 11. 11.	Mathias Furlanus, sin Morasi de villa S. Viti apud Pagagnam de Forciutio	podestat in njegova sorodnika	izgon/ desnica
27	14, (26)	kraja denarja in drugega	1317, 29. 6.		Perotus de Ornai de ciuitate Çeneue	podestat	izgon/ bičanje, žigosanje
28	14, verso (27)	umor	1317, 25. 9.		Oldoricus Marçanesija de Pirano	Dominicus Gallina, ciuis Pirani	izgon/ obglavljenje in zaplemba imetja
29	15, (28)	umor	1322, 31. 10.	1322, 12. ⁶ 10.	Johanes, sin Maffea de Mariocta iz Pirana	Johanes, sin Almerica Paternostra iz Pirana	izgon/ obglavljenje in zaplemba imetja
30	15 verso, (29)	kraja plašča	1323, 10. 4.	1323, 7. 4.	Paulus de Muschiniça	Bertucius de Albona	žigosanje in izgon
31	16-17, (30-32)	kraja volov	1367, 4. 7.	1367, 5. in 6. 6.	Petrus pokojnega Minacha de Broseça, Sclauus uagabundus, Andreas Sucha de Broseça, Sclauus, Maurus de Gradigna de prope Cosglaco		obešenje

6 Tega dne je bila predložena obtožba.

Kar pri sedmih primerih *obračunavanj s hladnim orožjem* (št. 1 do 7) je šlo za en sam dogodek, za krvav pretep na trgu mestne četrti *Campo* dan pred božičem – na Štefanovo, 26. decembra 1301, torej blizu vstopa v novo leto.⁷ Razgreti fantje so za-vihteli nože. Nasproti so si stali "zmagovalni klavci"⁸ Čanot, sin Almerika de Preto, njegov mladoletni brat Pretucij, njuna bratranca Pretucij⁹ in Amantin, sinova Janeza de Preto, mladoletna brata Ambrozij in Jurij, sinova Janeza Bonvina ter Pasij de Lecta. Padli in poškodovani "poraženci" so bili Almerik de Mengone, Adalgerij de Judeo in Janez de Seta. Almerik de Mengone in Adalgerij de Judeo sta v pretepu izgubila življenje, Janez de Seta pa je bil ranjen. "Zmagovalnim" pretepačem je sodil piranski podestat (verjetno ob pomoči sodnikov), v prisotnosti celotnega zbora meščanov (*arenigo*), ki se je ob zvonjenju in na poziv mestnega klicarja zbral na mestu delikta – na trgu mestne četrti *Campo* pred ložo.

Obsojenih je bilo več napadalcev. Bratranca Čanot, sin Almerika de Preto, in Pretucij, sin Janeza de Preto, sta prejela kazen za umor prve stopnje. Prvi naj bi od zadaj zabodel Almerika de Mengone (proces št. 1 v tabeli). Priče so vedele povedati, da se je obsojenec postavljal s svojim dejanjem in opisoval, da je videl, kako je iz rane, ki jo je zadal Almeriku, takoj brizgnila kri, ranjeni pa je padel po tleh. Verjeli so, da je poškodovani prav zaradi te rane umrl. – Pretucij je zabodel v prsi Adalgerija de Judeo (št. 2): o tem je izpovedal sam ranjenec, pa tudi napadalec je govoril o tem s pričami. Obtožena se na pozive nista pojavila pred sodiščem. Spoznana sta bila za kriva, sodišče ju je razglasilo za izgnanca iz Pirana in njegovega okoliša. V primeru povratka bi ju kot morilca obesili. – Amantin, sin Janeza de Preto je ob isti priložnosti ranil Janeza de Seta (št. 3). Pred sodišče ni prišel; dosojena mu je bila kazen 250 liber, plačljiva v treh mesecih; če ne bi plačal, bi ga izgnali, če bi ga prijeli, bi ga vr-gli v ječo, dokler ne bi poravnal dosojene globe. Od omenjene kazni so iz njegovega imetja izplačali 30 liber, 13 soldov in 5 denarjev hčerkam(a?)¹⁰ pokojnega Adalgerija de Judeo. – Za Ambrozija in njegovega brata Jurija, ki sta v ravsariji tudi sodelovala z orožjem, je še odgovarjal njun oče Janez Bonvinus (št. 4 in 5). Tudi onadva sta se obravnavi izognila. Dosojene kazni zanju so znašale po 200 liber; če jih ne bi poravnala v 3 mesecih, bi ju izgnali. V primeru prijetja bi ju zaprli do poravnave dosojene vsote. – Oče Almerik de Preto je odgovarjal za svojega sina Pretucija, ki je v pretepu tudi izvlekel nož (št. 6). Dosojena mu je bila kazen 100 liber pod enakimi pogoji kot Ambroziju in Juriju. Ob koncu njegovega sodnega vpisa je sodba označena kot preklicana, češ da je bila globa poravnana. – Spopada se je udeležil še Pasij de Lecta (št.

7 To se je na območju pod beneškim vplivom v tem času začejalo bodisi 25. decembra ali 1. januarja; vpisov iz vršnih dni ni in s tem tudi ne navedbe letnic, da bi bil novoletni "preskok" dotočljiv.

8 Imena so slovenjena.

9 Verjetno sta bila oba bratranca po tedanjem običaju imenovana po istem, skupnem dedu. Enaka imena med bratrance so bila tedaj pogosta.

10 Ker latinščina nima dvojine, ni jasno, ali je pokojni zapustil dve ali več hčera.

7), ki je sodeloval z izvlečenim orožjem in v "poražence" metal kamenje. Pozivu pred sodišče se ni odzval. Kazen zanj je bila "le" 50 liber; dokler jih ne bi plačal, bi veljal za izgnanca. – V slednjih primerih je bil mestu očitno ljubši iztržek od denarne kazni kot "krvava" kazen.

Vir omenja še pet nasilnih dejanj, ki so se končala s smrtjo. V treh so bili žrtve moški, v dveh ženski. Leta 1316 je Matija iz Buj pri živinski staji Dominika Marina in Balsemina Tirisa najprej z gorjačo premlatil Tenka Dura, potem pa ga zaklal s kuhinjskim nožem (št. 25). – Leto kasneje, 1317, je Oldorik Marčanesija iz Pirana z mečem na treh mestih telesa do smrti ranil piranskega meščana Dominika Gallina: v desno roko, v prsi v predel pljuč in pod levo prsno bradavico (št. 28). – Leta 1322 je Pirančan Janez, sin Mafea de Mariocta, z nožem do smrti oklal Pirančana Janeza, sina Almerika Paternostra, v levo lopatico, trebuh, koleno in v prste desnice (št. 29).

Nobeden od napadalcev ni prišel pred sodišče, ki jih je zato spoznalo za krive in jih obsodilo na dosmrtni izgon; v primeru vrnitve bi jih obglavili. Zadnja dva morilca sta bila toliko premožna, da je v sodbi omenjena zaplemba njunega imetja.

V dveh primerih sta bili umorjeni ženski. V ponedeljek 15. novembra 1311 so pred piranskim sodiščem obravnavali tragični primer, v katerem je žrtev dobila usodne poškodbe na lastnem domu (št. 22). Just(in) je bil poklican pred sodnike, ker ga je obtožila Fumija pokojnega Menesklava. Bila je v vinski kleti svoje hiše in zlezla na sod, da bi pripravila kokošnjak za kokoši. Justin ji je nastavljal na prsi vile in jo prevrnil s sode na tla. Kmalu zatem je umrla za posledicami zlomov. Zlomila si je levo roko pri dlani ter dve levi rebri v križnem delu hrbtenice. – V drugem primeru leta 1325¹¹ (št. 11) je Martin iz Rašporja, imenovan Praprotanichll, na Savudrijskem pri gospodarskem posloju svojih družabnikov Andreja Judea in Adalperija Stachine z nožem dvakrat do smrti zabodel Margarito, ženo Petra iz kraja Popetre, v križ in lopatico.

Noben od delinkventov ni prišel na sodišče. V odsotnosti so jima sodili za umor. Justin je bil obsojen na dosmrtno izgnanstvo iz Pirana in njegovega okoliša. Del njegovih hiš naj bi porušili. Ta del se ne bi smel nikdar prodati ali popraviti. Pol preostalega imetja naj bi zasegla komuna, pol pa bi pripadlo tistim, ki so bili do njega pravno upravičeni. Če bi se vrnil v Piran, bi mu odsekali glavo ali ga obesili. Tudi Martin je bil razglašen za dosmrtnega izgnanca; če bi se vrnil, bi ga obesili.

V preostalih treh primerih fizičnih obračunavanj brez tragičnih posledic so bile kazni precej različne. Za oborožen napad na notarja Čaharija naj bi Papus pokojnega Folkomarija iz Kopra plačal 100 liber in bil za 10 let izgnan (v primeru predčasne vrnitve bi dolgoval še dodatnih 50 liber, št. 15). – Marko de Marija iz Siparja je pomagal gospodu Miklavžu, sinu Almerika de Marsina, pri obračunu z Garofulovim hlapcem Martinom tako, da ga je držal, medtem ko ga je Miklavž mlati. Obsojen je bil na plačilo 37 liber kazni (5 liber od tega za neupoštevanje poziva pred sodišče, št.

11 Prim. op. 2.

16). Zapisi ne poročajo, da bi se pred sodiščem znašel tudi gospod Miklavž. – Za pretep, kjer sta pretepača obtoževala drug drugega (št. 9), je bil (le) eden od njiju (Tomazin de Vitale) obsojen na 26 liber globe (od tega je 10 liber znašala kazen, ker ni prišel pred sodišče) in na izgon, dokler ne bi plačal; tudi v primeru poravnane kazni bi ga zadela dvomesečna konfinacija.

Dokumentirani so tudi trije primeri *uravstvenih deliktov* – posilstev. 3. decembra 1302 je sodišče obravnavalo naslednji primer (št. 8): Miklavž, sin Čermie iz Trsta, je novembra ponoči prišel do hiše Marka Rubea v piranski mestni četrti *Mugla*. V hiši je prebivala Izolanka Rigenda. Miklavž jo je klical in ji govoril, da je njen prijatelj. Ker ga ni poznala kot nasilneža, mu je odprla vrata. Ko je vstopil v hišo, je potegnil iz škornja nož in ji govoril, da hoče z njo spolno občevati, sicer jo bo ubil. Ko ni pristala, jo je spravil podse, pokleknil nanjo ter jo pretepel. Ni hotel oditi, dokler mu ni prisegla, da ga bo ponoči spustila v hišo. Miklavž ni prišel pred sodišče, zato ga je to spoznalo za krivega in ga v odsotnosti obsodilo na kazen 75 liber (to je bila cena skromne hiše) piranski komuni. Izgnan bi bil, dokler ne bi plačal. Če bi ga ujeli, bi ga zaprli, dokler ne bi poravnal globe. Dosojena kazen je bila razmeroma mila in ni predvidevala telesnih iznakaženj.

Druga dva primera iz 1306 omenjata rop in posilstvo (št. 12, 13). Žrtev je bila ista: *peccatrix* oziroma *peccatrix* pri kraju Pontes. Verjetno gre za pekarico, lahko bi šlo za ribičko, glede na strogost kazni nikakor ne za "grešnico", kar bi beseda tudi mogla pomeniti. V enem primeru je bil predviden izgon posiljevalca in tatu, ki bi mu v primeru povratka izruvali oči, v drugem primeru pa denarna kazen 20 liber in globa 3 liber, ker se delinkvent ni odzval pozivu na sodišče.

V 12 primerih razsodb je šlo za oškodovanje imetja meščanov v obliki *tatvin*. Kraje so se včasih dogodile na prostem, včasih v hiši. Vrednost ukradenih predmetov je bila različna, nihala pa je tudi višina kazni za tatove.

V treh primerih je bil ukraden (tudi) denar. Simon, sin pekarice Beatrice, je bil 1307 obsojen, ker je Markvardu de Vitali prerezal ovoj vrečke, v kateri je imel raznovrstne kovance v vrednosti 4 liber, 16 soldov in 3 denarjev. Zmikavta naj bi prebičali in mu vžgali tri žige v obraz (št. 17). – V dveh, deset let mlajših primerih (iz 1317, št. 26, 27) je bil tožnik tatov podestat. Obakrat je šlo za tujca, ki sta, kot je videti, prenočila v podestatovi hiši. Matija iz Furlanije naj bi iz nje odnesel denar, površnik in še drugo sukno v vrednosti 20 liber, Perot de Ornai iz Genove pa denar in več drugih stvari, ki naj bi jih skrivaj prodal. Oba sta pobegnila pred roko pravice in bila kot ubegla razbojnika obsojena na izgon. Simonu bi v primeru povratka odsekali desnico, Perota pa bi prebičali in mu vžgali tri žige v obraz.

Blago in izdelki iz njega (oblačila, rjuhe) so bili ob omenjenem primeru, ko je bil oškodovan podestat, še večkrat predmet *tatvin*. Kristan, družabnik Venerija Galla, je 1308 ukradel površnik Venerijeve žene. Površnik je snel z droga na vrhnji terasi in ga vrgel dol. Ko je odšel iz hiše, ga je pobral in odnesel. V Kopru ga je zastavil. Ob-

sojen je bil na sramotilni steber, na bičanje in žigosanje ter na izgon iz Pirana. Če bi se vrnil, bi moral v roku enega meseca plačati 25 liber, sicer bi mu izruvali oko, potem pa bi ga vnovič izgnali. Če bi se ponovno vrnil, bi bil še ob drugo oko (št. 18). – Just iz Devina je 1311 Štefanu iz Motovuna ukradel tuniko in škornje. Ni priznal tatvine, zato so ga mučili, in takoj je priznal. Kaznovan je bil z žigosanjem po vratu in obrazu, z bičanjem in izgonom. Če bi se vrnil, bi mu izruvali oko in ga vnovič izgnali (št. 20). – Pavel iz Moščenic je pod mukami priznal, da je Bertuciju iz Labina, medtem ko je ta spal pod piransko ložo, izpod vzglavja ukradel plašč, potem pa ga zastavil. Obsojen je bil na žigosanje in izgon; v primeru vrnitve bi ga bičali, žigosali in spet izgnali (št. 30).

Enkrat je kot tatva omenjena ženska (št. 19): Sklava de Turre je 1308 ženi Janeza Citadina ukradla rjuho in jo hotela prodati. Za kazen naj bi stala ob sramotilnem stebru, ovita z rjuho, potem pa bi jo prebičali in izgnali. Če bi se vrnila, bi jo zaprli, dokler ne bi plačala 1 marke (to je 8 liber) kazni, potem pa bi jo vnovič izgnali. Sodba zanjo ni predvidevala žigosanja ali ruvanja oči.

Predmet kraje so bili tudi les, poljedelsko orodje in meč. Izolan Janez Odorlika Sabatina in Gregorij, ki je bil prej na Reki in je zdaj živel v Izoli, sta 1311 ukradla les Koprčana Pavla de Casto. Zaradi starejše obsodbe v vrednosti 5 liber zaradi sekire nista smela odpeljati plovila, ki sta ga imela v piranskem pristanišču. Obsojena sta bila na plačilo ene libre za les in po 10 liber zaradi tatvine (št. 21). – Če je odmera te kazni videti razumna, pa naslednji nista: Matija iz Glema na Koprskem je 1312 ukradel Miklavžu Judeu iz Pirana tri motike, železen drog in posodo. Dve motiki je prodal, drugo je skrnil. Cenilci so ukradeno ocenili na 16 soldov. Kazen za tatu so bili žigosanje po čelu in vratu, bičanje in izgon. Če bi se vrnil, bi mu izruvali oko in ga spet izgnali (št. 24). – V nedeljo 28. novembra 1311 je sodišče obravnavalo primer Simona Feragata, sina pekarice Beatrice. Teden dni prej je v hiši Dominika Bonifacija ukradel meč. Zastavil ga je Beluti, sestrji Janeza Citadina, za 16 denarjev. Od nje je prejel kruh in ribe. Simona naj bi za kazen šibali po piranskem ozemlju in ga za vselej izgnali. Če bi se vrnil v Piran, bi ga prijeli in mu izruvali oko. Potem bi ga vnovič izgnali za vedno (št. 23). Strogost te kazni, dosojene človeku, ki je očitno kradel iz nuje, da je dobil hrano, je s stališča sodobne, socialno naravnane ozaveščenosti šokantna. Res pa je, da bil isti Simon štiri leta prej zaradi poskusa kraje vrečke z denarjem obsojen na bičanje, žigosanje in izgon; v primeru vrnitve mu je grozila denarna kazen (10 liber), ne pa telesno pohabljenje (št. 17). Kazen izгона je bila očitno za ožigosanega človeka hudo neprijetna, sicer se Simon ne bi vrnil v domače okolje.

V dveh primerih so tatovi kradli domače živali. Janez de Coxa je 1303 na Piranskem ukradel kokoši, kopune in gos ter se vračal proti Izoli. Ni prišel pred sodišče; to mu je dosodilo 3 libre kazni za tatvino in 10 liber, ker se ni odzval sodnemu pozivu. Dokler ne bi plačal, bi veljal za izgnanega. Poslej naj bi mu bila zaprta vrata v vsak svēt ali službo na Piranskem (št. 10).

Najhujša (smrtna) kazen je bila 1367 dosojena živinski tatovom (št. 31). To so bili "potepuški Slovan" Peter pokojnega Minacha de Broseça, Slovan Andrej Suchi de Broseça in Slovan Maurus iz kraja Gradinje pri Kozljaku. Priče so povedale, da so živeli pri Koštaboni in imeli nekaj svinj. Zaskominalo jih je, da bi se oskrbeli še s kako živino. Napotili so se na Savudrijsko in prišli do pristanišča *Rugnois* (Dragonja?). Na povratku so pri kmečkem dvoru (*cortile*) Albucanu ukradli štiri vole, od katerih jim je eden ušel. Skrivaj so jih gnali in prišli do vasi (*uilla*) *Mala Čupicha* (Čepič?). Pot so nadaljevali proti *Gradigni districtus Iustinopoli* (Gradinje na Koprskem/??). Tu so jih zapazili domačini in jih spraševali, od kod jim živina. Napadli so jih, a jim je uspelo pridržati le Petra. Vsi trije živinski tatovi so bili obsojeni na smrt z obešenjem na "običajnem kraju pravice" (*locus iusticie consuetus*). Petra, ki so ga edinega imeli v rokah, naj bi odpeljali na kraj pravice, ki se imenuje Mali Albucan (*ad locum iusticie, ubi dicitur al Labucio minori*), kjer je bil zagrešen delikt. Tam naj bi ga obesili z zanko za vrat, da bi povsem umrl in bi se duša ločila od telesa (*ibidem per gulam suspendatur ita et taliter, quod penitum moriatur et anima a corpore separatur*).¹² Ob tem zapisu je tudi edinkrat v viru omenjena izvedba telesne kazni: sledila je 5. julija, dan po razglasitvi sodbe: *Lata fuit dicta sententia corporalis anno supradicto, die quinto mense julii*.

Drugih omemb uresničevanja obsodb oziroma opisov iznakažanja in usrtitev obsojencev, ki bi jih "vodila roka pravice", v teh zapisih ne srečamo. Vsebujejo v prvi vrsti podatke o storjenih konkretnih kaznivih dejanjih in njihovih posledicah.

Pri presoji "okrutnosti" deliktov in kazni – ki so v dobršni meri sledile statutarnim smernicam – se moramo zavedati, da imata vsak čas in prostor lastna pravila življenjskega vedanja in načine, da jih uveljavljata. Zločin in kazen more zgodovinar presojati le v kontekstu tedaj uveljavljenih načel. Uporaba sodobnih vrednostnih meril, kaj je in kaj ni kruto ali nasilno, je za katerikoli drug čas kot sodobni nesprejemljiva in nezgodovinska.

12 Če je besedilo zapisa razumeti dobesedno, so delinkvente kaznovali na kraju, kjer so zakrivali kaznivo dejanje. Videti je, da so posebej za take priložnosti postavili tudi vislice in delinkventa obesili.